

Josep Vilanova i Puigbó i l'arquitectura popular eivissenca a l'inici dels anys setanta

per Marià Mayans i Marí

*L'arquitectura popular eivissenca és una meravella,
és la flor de l'illa, en realitat (Josep Pla, 1970).*

Josep Vilanova i Puigbó (Puig-reig, 24/09/1945) és un arquitecte català que a l'inici dels anys setanta va fer un estudi sobre les cases pageses eivissenques.

Del seu treball, se'n varen fer dues exposicions, una a Palma i l'altra a Eivissa, que provocaren en la premsa pitiüsa i balear tota una allau de reconeixements i de reclamacions de protecció d'aquest valuós patrimoni de les nostres illes.

Josep Vilanova va venir per primera vegada a Eivissa, encara estudiant d'arquitectura, l'estiu de 1969.

En 1964 havia ingressat a la Universitat de Barcelona per tal d'estudiar arquitectura, alhora que iniciava també estudis de pintura i escultura a l'escola Massana.

«Ja des de petit vaig tenir una gran afició per dibuixar i pintar. Gastava més en llibretes, llapis i gomes d'esborrar que en menjar, ja que era un veritable llepafils desganat, torrat pel sol i prim com un ham», explica en Josep.

Ha exposat la seua pintura a espais tan diversos com ara la Diputació de Tarragona, l'Institut d'Estudis Vallencs, el Palau Bofarull de Reus i l'Espai de la Vida Rural de Casa Valls a Ciutadella.

Ha publicat el llibre *Artigens* (Pagès Editors, Lleida 2012), sobre la seua pintura, en col·laboració amb els seus fills Miquel i Roger, que hi posen, respectivament, la poesia i la fotografia. Pel que fa a la feina d'investigador i arquitecte ha publicat, juntament amb Carme Marquès, *Eivissa fascinant* (Editorial Moll: Palma 2003), on rememoren l'estada a Eivissa els anys setanta.

Can Mosson. Venda de Morna (Sant Carles) 1973.

En l'àmbit de la política, va ser regidor de CiU a l'ajuntament de Valls, i un dels promotors del Consell Comarcal de l'Alt Camp, del qual en fou el primer president entre 1988 i 1991. Des d'aquest càrrec va impulsar, amb «La ruta del Cister», el turisme cap a l'interior de Tarragona.

1969. El primer viatge a Eivissa

De la mà de l'aparellador Antoni Ferran i Llobet, i encara estudiant d'arquitectura, va fer la seua primera estada a Eivissa l'estiu de 1969. En aquest viatge va col·laborar amb Raimon Torres, que en aquella època estava construint els hotels Cartago i Galeón al port de Sant Miquel.

«Vaig arribar un migdia de juliol, en el *Ciudad de Barcelona*, després de fer escala a Palma. A la

tarda vaig anar al port de Sant Miquel, on vaig trobar n'Antoni Ferran, que estava amb el seu taquímetre, per un terreny força pedregós i costerut, replantejant els fonaments d'un l'hotel. La visió de Dalt Vila des del vaixell i la primera vista del port de Sant Miquel, amb el seu silenci corprenent i el sol ja tombant i reflectint-se sobre l'aigua, són dues imatges i unes sensacions inesborrables que perduraran tota la vida».

A final d'estiu Josep Vilanova torna a Barcelona per a continuar els seus estudis. Allí va treballar amb Pere Marieges i Carbó, professor de la Escola d'Arquitectura, i amb Xavier Busquets i Sindreu, que és l'arquitecte que va dissenyar l'edifici del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears a la plaça de la Catedral de Barcelona.

Can Vicent d'en Martina. Venda de Morna (Sant Carles), en 1973.

1972. Tornada a Eivissa

En la seua primera estada, en Josep Vilanova va quedar fascinat i enamorat de la llum, les textures i l'arquitectura de les cases del camp eivissenc. Per això ell i na Carme Marquès, la seua dona i també arquitecta, decideixen venir a Eivissa a treballar al despatx de Raimon Torres en 1972.

«D'en Raimon, en tenc un record inesborrable, tant del seu tarannà personal com de la seua peculiar manera de veure l'arquitectura i d'entendre la vida» —diu en Josep.

A part de la seua feina comencen a sortir els caps de setmana, amb Elena Bargas i Antoni Ferran, a visitar els 'monuments' de la nostra arquitectura popular: les cases pageses.

Però ells en volen més, i per tal de poder-hi dedicar més temps, esforç i mitjans, demanen formalment ajut al Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears (COACB) i a l'Institut d'Estudis Eivissencs (IEE).

El finançament

Tot i que Josep Vilanova ja havia posat en marxa les sortides al camp per començar a veure i estudiar les cases pageses, ell volia fer un estudi seriós i amb profunditat, feina que li costaria molt de temps i diners. Va decidir, per tant, demanar ajut

econòmic i moral a l'IEE i al COACB.

Els seus primers contactes amb l'Institut d'Estudis Eivissencs fructificaren aviat com a ajut cultural i d'acompanyament sobre el terreny, però amb l'avertiment que l'ajut econòmic de l'entitat no podria ser gaire alt.

«L'Institut d'Estudis Eivissencs —ens conta Josep Vilanova— ja va advertir-me que econòmicament poc podia col·laborar, però el seu ajut moral i personal va ser inestimable per a la meua feina».

En octubre de 1972 Josep Vilanova escriu també una primera carta al COACB, en què sol·licita un ajut econòmic per a «preparar un treball sobre l'arquitectura popular eivissenca, tractant d'incloure-la dins el seu entorn, amb ànim de publicar-lo».

Ens conta Josep que per a ell «la casa pagesa era, en aquella època, inseparable de l'entorn i dels estris de feina diària: instruments per fer el pa, el vi i la matança, els cadirons per seure, el carro, les eines de terrissa..., i la vèiem indeslligable, sobretot, de les dones amb l'extraordinari i elegant vestit de pagesa, sempre atentes i tranquil·les, que solíem trobar-hi. Era una Eivissa que t'enamorava».

En gener de 1973 Antoni Alover, com a responsable del Centre

d'Estudi Guillem Segrera, depenent del COACB, li comunica l'interès per la seua feina alhora que li demana més informació.

Quant a l'ajut de l'IEE, el dia 31 de juliol de 1973 Josep Mari li comunica que les finances de l'Institut no estan per a gaires alegries, però que entusiasmats amb la feina «no tinguérem més remei que pronunciar-nos a favor d'una ajuda per al vostre treball sense concretar-ne, però, cap quantitat».

Finalment el COACB li concedeix, ja al final de 1973, un ajut de 194.000 pessetes per al seu estudi i l'IEE, 25.000.

Ell i el seu equip acabaren fent més de 10.000 fotografies, 5.000 diapositives, devers 6.000 quilòmetres en el seu dos-cavalls, milers de plànols, esquemes i dibuixos... i moltes hores d'activitat que hagueren de sostreure a l'esbarjo i a la feina remunerada.

L'estudi

Josep Vilanova i el seus col·laboradors elaboren unes fitxes on ha de constar, per a cada habitatge: el nom de la casa, l'emplaçament (venda, parròquia i municipi), el propietari, els habitants de la casa, l'estat de conservació i les possibles particularitats. De cada casament, en

Detall d'un racó d'una casa pagesa, amb una alfàbia.

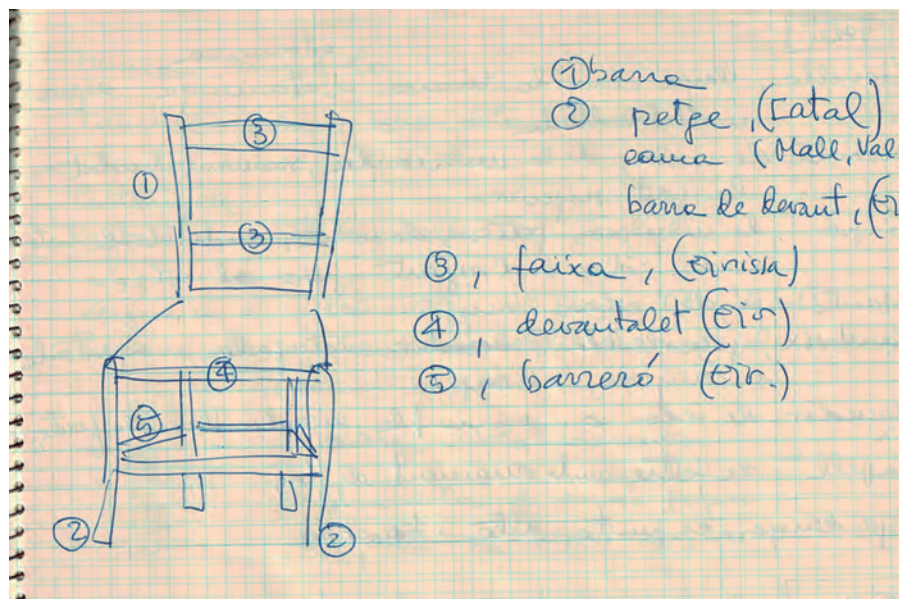
Visitaven en cada sortida una zona ja preestablerta, orientats a unes cases determinades, però sovint trobaven pel camí algun casa-

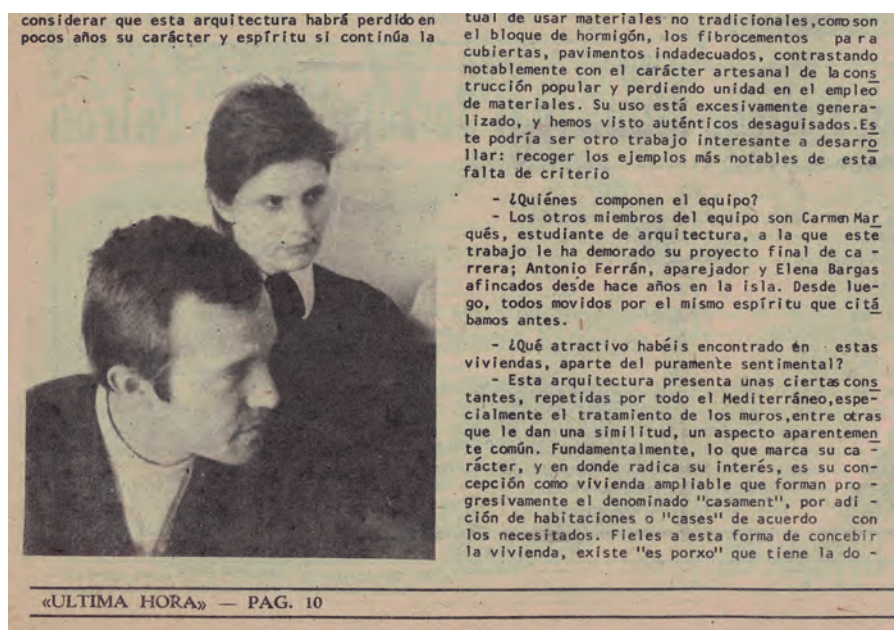

La majoria de cases pageses, un 97 %, eren en aquella època propietat d'eivissencs. Josep Vilanova descriu que 134 cases eren d'eivissencs per 5 que ho eren de forasters. De la

En les descripcions de les cases hi troba de tot, des de cases amb un excel·lent estat de conservació fins a d'altres inhabitable. Ens explica també que veu reformes amb urallita i altres materials del tot inapropiats. En alguna casa «no volen fotos, ni gent a molestar, ni parlar amb ningú», en canvi en altres —gairebé totes— és ben rebut i amb alguna persona arriba fins i tot a fer-hi una certa amistat.

Detalls d'una cadira. Obervacions de Josep Vilanova.

Fragment de l'entrevista publicada pel diari *Última Hora*, de Palma, el 21 de maig de 1974.

Ens conta també Josep Vilanova, en el seu estudi, la troballa de «pin-tures murals d'aspecte geomètric, alguna que sembla ser de temps im-memorial, a l'interior d'algun habi-tatge, semblants, i podria ser vinculades, a les de la Mediterrània oriental» i també que ell veu en la modulació a escala humana de les nostres cases «com una versió eivis-senca del Modulor que tant va estu-diar l'arquitecte francès Le Cor-busier».

Una feina intensa, extensa, inter-ressantíssima i que es mereix un es-tudi a fons. Potser ara, que aviat es compliran 50 anys de la seua realit-zació, és un bon moment.

1974. Exposició del treball a Palma i onada de reivindicacions per a la protecció de la casa pagesa

En Josep ja expressa, en la seua primera carta al COACB, que con-sidera que la tasca de recollida d'in-formació i estudi de la casa pagesa serà «cada cop més costosa, ja que és un fet el progressiu abandó del camp i el seu traspàs cap a mans es-tranyes».

En una entrevista al diari *Úl-tima Hora* de Palma del dia 21 de maig de 1974 ja adverteix Josep Vi-lanova del poc apreci d'alguns eivis-sencs cap a les seues cases pageses, i diu que «la imatge de la ciutat pessa massa. L'arquitectura popu-

lar d'Eivissa haurà perdut en pocs anys més, tot el seu caràcter i espe-rit». I dos dies després, al mateix diari, i parlant ara d'arquitectura considera que «el neo-eivissenquis-me actual és totalment nefast per a l'arquitectura tradicional i que es fan, en general, còpies molt dolentes de l'arquitectura popular eivissen-ca».

La feina de Josep Vilanova, Car-me Marquès, Antoni Ferran i Elena Bargas es va exposar a Palma, amb el títol *Eivissa, Arquitectura Popu-lar*, entre els dies 29 d'octubre i 21

de novembre de 1974. Va ser una exposició organitzada a Ca la Torre, seu del Col·legi d'Arquitectes de Ca-talunya i Balears a Palma.

Aquesta exposició va tenir un ample ressò a la premsa local i d'e-lla en va sorgir una onada de reivin-dicacions per a la valoració i pro-tecció de la casa pagesa eivissenca.

Josep Vilanova i Carme Mar-quès adverteixen, al discurs inaugu-ral de l'exposició de Palma, que «el coneixement de les cases pageses d'Eivissa és molt sovint folkloric», i acaben la presentació desitjant que «sigui aquest treball un intent més, potser el primer amb caràcter d'ur-gentíssima necessitat, dirigit a di-vulgar, protegir i conservar una arquitectura tan interessant. Volem afegir també el nostre modest ho-menatge a la gent, als costums i a la mateixa vida eivissenca».

Diu després, en un article de l'*Última Hora* de Palma del dia 30 d'octubre de 1974, a doble pàgina i firmat per Camilo J. Cela Conde, que «és imprescindible i urgent una conscienciació del que tenim entre mans, alhora que lluitar contra l'es-peculació que destrueix la nostra cultura».

I es lamenta també, en un article de *Diario de Mallorca*, sota el titular «La casa rural ibicenca, en trance de desaparició», que «molts mora-dors de les cases pageses pensen

Can Rei des Murtar i can Jaume des Puig. Venda des Murtar (Sant Joan de Labritja), 1973.

que les cases de la ciutat són millors i no valoren el que tenen».

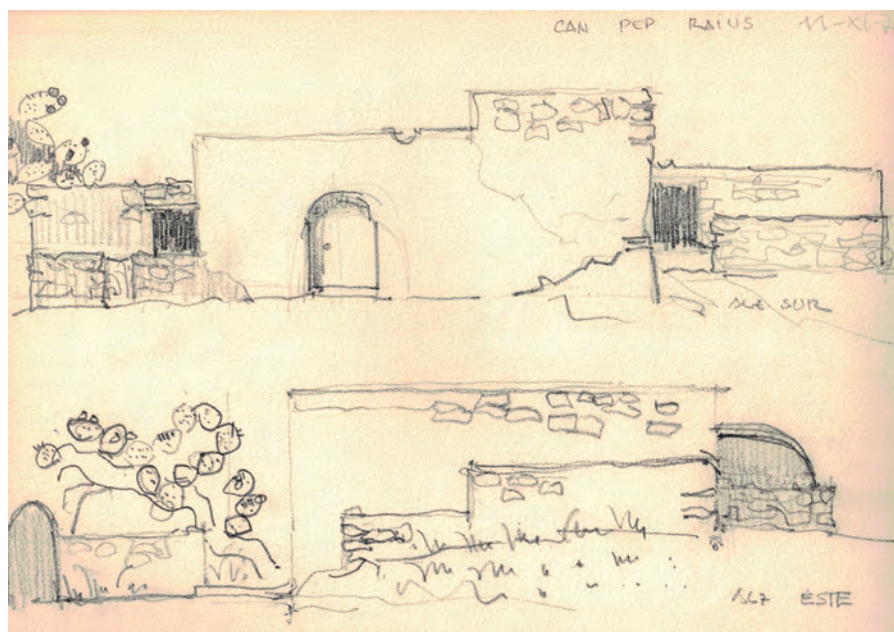
Isidor Marí, en un article publicat a *Diario de Ibiza* el dia 24 de novembre d'aquell mateix any, reivindica també el coneixement i la protecció de l'arquitectura popular eivissenca com a part molt important de la nostra cultura, i es pronuncia per adaptar les velles cases a les noves necessitats, però mantenint-ne sempre l'esperit. Acaba demanant que la mostra s'exposi també a Eivissa i considera aquesta exposició com «un primer tast, que ens ha fet engolosir, i els feim presses per poder veure abans de molt el treball complet».

D'aquest treball, n'havien sorgit, ja, al I Curs Eivissenc de Cultura de l'Institut d'Estudis Eivissencs, en agost de 1974, una exposició fotogràfica d'Antoni Ferran i una conferència de Josep Lluís Sert on pretenien despertar la consciència sobre el progressiu deteriorament de la arquitectura popular eivissenca i del seu entorn.

1975. Exposició a Eivissa

La mostra es va inaugurar també a Eivissa el 14 de juny de 1975 al Polvorí de Dalt Vila. La va organitzar la delegació a Eivissa del Col·legi d'Arquitectes en col·laboració amb l'ajuntament de Vila.

Escriu l'arquitecte Antoni Aomar que «els objectius finals d'a-

Alçats de Can Pep Raios, novembre de 1972.

quest treball d'anàlisi i investigació són, d'una banda, la publicació del treball [...], de l'altra, aconseguir de l'administració que l'arquitectura popular eivissenca sigui legalment protegida de la seua possible destrucció i adulteració».

Enric Rovira, responsable de l'exposició, declara al diari del 19 de juny de 1975, que una de les finalitats és, a més del coneixement, «crear la consciència que s'han de dur a terme les accions necessàries per tal que aquest llegat arquitectònic de

valor incalculable sigui legalment protegit i evitar així la seua pèrdua [...] hem de sensibilitzar la gent de l'extraordinari llegat que tenim entre mans i s'han de fer estudis més a fons d'aquesta arquitectura».

Segons Josep Maria Puget, del Col·legi d'Arquitectes, «al meu parer, fer arquitectura eivissenca no és copiar cases pageses, sinó interpretar-les i adaptar-les a les comoditats actuals. En aquest aspecte vull tenir un record especial per a Erwin Broner, l'arquitecte que crec que millor ha interpretat l'arquitectura eivissenca».

Ens recorda l'autor del treball que «també Josep Lluís Sert, degà de la Universitat de Harvard i membre destacat del GATCPAC, l'equivalent català de la Bauhaus, ha interpretat perfectament l'arquitectura eivissenca».

Tenim, en aquest treball de Josep Vilanova, una gran font d'informació sobre l'arquitectura i el món rural a l'inici dels anys setanta a l'illa d'Eivissa. Seria interessant fer-ne, a partir d'ell, un estudi comparatiu i profund sobre l'evolució de les cases pageses eivissenques el darrer mig segle. Veure i comparar el seu estat anterior i l'actual, els habitants, els propietaris... feina a fer!

MARIA MAYANS I MARÍ ■

Alçat i detalls de Can Pere Sendic, venda d'Arabí de Dalt.

